

ГАРАНТІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

ОСТАФІЙЧУК Григорій Володимирович - кандидат юридичних наук, доцент,
начальник Головного слідчого управління Служби Безпеки України

УДК 343.123.12

Стаття розглядає наукові та теоретичні підходи до забезпечення гарантій учасників кримінального процесу органами досудового розслідування, слідчим, прокурором та слідчим суддею на стадії досудового розслідування. Визначаються процесуальні строки проведення досудового розслідування, прийняття процесуальних рішень про проведення негласних слідчих (розшукових) дій у час ізоляції підозрюваного, розкриття та розслідування кримінального делу. Представлено практичні пропозиції щодо залучення оперативних підрозділів, використання конфіденційного співробітника в кримінальному виробстві на стадії досудового розслідування. Представлено шляхи удосконалення, на основі практики застосування методів ОРД в кримінальному процесі.

Ключові слова: слідчий, орган досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя, оперативні підрозділи, постанови, доручення, оперативна інформація.

Актуальність статті

Процесуальні повноваження органів досудового розслідування є правовою гарантією забезпечення законності під час розслідування кримінальних правопорушень, гарантією захисту прав громадян та інтересів держави. Процесуальні повноваження вказують, як діяти слідчому в тій чи іншій процесуальній ситуації, яка виникає під час розслідування. Іноді закон прямо пропонує належну, необхідну

поведінку для досягнення потрібного результату.

Проблеми процесуальних повноважень слідчого розглядалась у багатьох наукових працях, монографіях, наукових статтях. Процесуальній самостійності слідчого приділялась увага на початку формування органів досудового розслідування у 1942 році С.Я. Розеблітом, який надав перші елементи процесуальної самостійності на той час [7, с. 21].

Вчені Київської школи національної академії внутрішніх справ О.В. Баулін, С.М. Стахівський, О.І. Лубенський, М. Хоцький розробили теоретичні положення процесуальної самостійності слідчого та практики діяльності слідчого у кримінальному процесі [2, с. 44].

На підставі їх розробок були прийняті та закріплені окремі положення процесуальної самостійності слідчого у чинному КПК України.

Постанова завдання

Процесуальна самостійність закріплена в ст. 40 КПК України, яка вказує, що слідчий приймає самостійно всі рішення про провадження слідчих дій, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання від прокурора погодження або санкції від слідчого судді, і несе повну відповідальність за їх законність.

С.В. Слінько, розглядаючи теоретичні проблеми реформування досудового розслідування, вказував, що процесуальна

самостійність дає можливість слідчому в межах своїх повноважень більш об'єктивно формулювати висновки на основі перевірених, достовірних свідчень про факти, які він повинен закріпити як докази. Слідчий ближче ніж прокурор та суд стоїть до встановлення обставин та істини [9, с. 114].

Ю.М. Грошевой, А.Я. Дубинський, Г.К. Кожевников та ін. вважають, що слідчий має повноваження щодо проведення досудового розслідування, проведення процесуальних, слідчих розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій, які передбачених чинним кримінальним процесуальним законодавством. Процесуальна самостійність слідчого передбачає однаковий правовий статус у всіх слідчих, рівно як їх повноваження, незалежно від відомчої приналежності [3, с. 17; 4, с. 33; 5, с. 172].

Однією з гарантій процесуальної самостійності слідчого є вимога своєчасності прийняття процесуальних рішень, процесуальне закріплення доказів під час проведення процесуальних дій, а також встановлені у КПК строки досудового розслідування.

КПК не визначив строків на стадіях кримінального процесу, але визначив їх конкретизацію у часових межах.

Питання стосовно встановлених законом строків досудового розслідування та стандарту «розумного строку» стало предметом розгляду Конституційного Суду України в Рішенні № 3-рп / 2003 від 30 січня 2003 року. У своєму рішенні суд визначив, що «поняття розумний строк досудового розслідування» є оціночним, тобто таким, що визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин вчинення і розслідування кримінального правопорушення. Визначення розумного строку залежить від багатьох факторів, включаючи обсяг і складність кримінального провадження, кількість потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз та отримання висновків тощо. Але за будь-яких обставин строк досудового розслідування не повинен перевищувати меж необхідності. Досудове розслідування повинно бути закінчено без порушення права на справедливий судовий розгляд і права на

ефективний засіб захисту, що передбачено статтями 6, 13 Конвенції про захист прав людини та основних свобод [8].

Наведена правова позиція Конституційного Суду України є вихідною при вирішенні питання відповідності строку досудового слідства стандарту «розумного строку». Встановлення максимального строку досудового розслідування, на відміну від строку тримання підозрюваного під вартою, є недоцільним, оскільки строк слідства має визначатися з урахуванням індивідуальних особливостей конкретного кримінального провадження.

Контроль за строками досудового розслідування здійснює прокурор, який надає слідчому вказівки, доручення щодо проведення слідчих розшукових дій. Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Процесуальна література не надає класифікації строків у кримінальному провадженні, а тільки визначає їх. Строки утримання під вартою, продовження строку досудового розслідування, строк ознайомлення підозрюваного та його захисника з матеріалами кримінального провадження. Окремі строки існують під час судового розгляду.

Однак, не визначення строків надає підстави для встановлення їх класифікації на стадіях кримінального провадження.

Першу групу строків можна групувати за їх ступенем визначення, а саме строки, які визначені у КПК та які не визначені. Іншими словами, строки можуть мати межі свого впливу, окреслені календарною датою чи певною подією, а можуть визначатися з урахуванням певного порядку їх обчислення, залежного від конкретних дій сторони обвинувачення або захисту у кримінальному провадженні.

Друга група включає до себе визначення процесуальних прав, які здійснюються протягом меж досудового та судового провадження. Дані процесуальні права мають строковий характер.

Третя група строків, які визначені у рішенні Конституційного Суду України, а саме «розумні строки у кримінальному провадженні» можна визначити, виходячи відносно їх наявності, формулюванні певних, хоча нечітких орієнтирів обчислювання.

Важлива гарантія дотримання строків у кримінальному провадженні є виконання процедури механізму проведення процесуальних слідчих розшукових дій на стадії досудового розслідування.

Інші положення є контроль за процесуальними гарантіями, які включають, поперше, процесуальне керівництво, контроль та нагляд прокурора за проведенням слідчих розшукових дій.

Слідчий суддя на стадії досудового провадження забезпечує гарантії проведення слідчих розшукових та негласних слідчих (розшукових) дій за допомогою судового контролю у разі надання санкції, що обмежує права та свободи підозрюваного.

По всіх процесуальних діях слідчий складає подання, яке погоджує з прокурором. Подання повинно мати гарантії, які встановлюються у процесуальній формі. Копія подання надається прокурору.

Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх свідчень про факти, що вказують на можливість встановлення обставин кримінального правопорушення, вини підозрюваного та досягнення мети кримінального процесу.

Слідчий повинен перед проведенням слідчої (розшукової) дії роз'яснити права і обов'язки особам, які беруть участь, а також відповідальність за порушення закону під час проведення даної дії. Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі підозрюваного.

Процесуальні гарантії самостійності слідчого можна характеризувати тим, що у найважливіших питаннях досудового розслідування у разі оцінки доказів у слідчого є своя власна думка, яка встановлена за внутрішнім переконанням. Ні наглядовий прокурор, ні керівник органу досудового

розслідування не вправі примусити слідчого діяти всупереч його переконанню.

О.М. Бандурка, О.О. Юхно пропонують: у разі проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий погоджує їх виконання з оперативними підрозділами, якщо вони мають режим таємності, пов'язані з залученням до них конфіденційного співробітника та ін.[1, с. 304; 10, с. 104].

Слідчий повинен надати оперативним підрозділам вказівки, доручення щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також окремі доручення у разі проведення слідчих розшукових дій оперативними підрозділами. Перша форма доручення є формальна, яка виходить з рамок закону і встановлює підстави про надання доручення, коли це викликано необхідністю провадження. Друга – матеріальна, яка вказує на проведення конкретної процесуальної або слідчої дії виконавцем.

Дача вказівок, доручень, окремих доручень повинна мати строгу процесуальну форму. В дорученні, окремому дорученні слідчий повинен вказати найменування органу або посадової особи, якій повинні надсилатися вказівка або доручення. В мотивувальній частині вказуються обставини кримінального правопорушення, а також обставини, які повинен виконати співробітник оперативного підрозділу, в окремих випадках вказується на форми и та методи виконання доручення. В резолютивній частині вказівки, доручення слідчий вказує питання, на яке він повинен отримати відповідь, а також встановлює строк виконання вказівки або доручення. Як правило, строк виконання доручення не може перевищувати 10 діб. Якщо строк доручення перевищує даний термін, то оперативні підрозділи повинні надати слідчому попередню відповідь, де вказати строк виконання доручення.

Аналіз практики, проведене анкетування оперативних співробітників свідчать, що форма вказівки, доручення не має єдиного змісту.

45% слідчих у мотивуючій частині не описують обставин кримінального правопорушення, 25% неправильно ставлять питання, на яке повинен відповісти оператив-

ний співробітник, 15% неправильно вказують виконавця доручення. Крім того, 15 % випадків вказівка містить проведення оперативних заходів, які не можуть виконувати оперативні співробітники, тому останні дають «відписку» про неможливість виконання доручення. У 10% слідчий встановлює неможливий термін його виконання.

Гарантії забезпечення механізму дачі вказівок слідчим повинні включати в себе ознайомлення з усіма оперативно-розшуковими даними і матеріалами, що належать до розслідування. Треба вказати, що слідчий може ознайомитися з оперативними матеріалами без розголошення особи яка співпрацює з оперативним співробітником.

З опитаних нами слідчих органів внутрішніх справ на запитання «Чи маєте Ви можливість ознайомлюватися з оперативно-розшуковими матеріалами?» 60 % опитаних дали негативну відповідь, 40 % опитаних вказали, що вони мають можливість ознайомлюватися не з усіма матеріалами оперативно-розшукового змісту.

Е.Д. Лук'янчиков вважає, що процесуальні, слідчі розшукові дії завжди пов'язані з одержанням необхідних фактичних даних і є достатньо ефективним способом для збирання доказів, гарантом встановлення істини [6, с. 77].

Слідчим розшуковим діям у кримінальному процесуальному законі приділяється істотна увага, особливо порядку їх проведення й оформлення. Їх провадження пов'язано з певним примусом, оскільки процесуальне рішення слідчого ґрунтується на законі та має обов'язкову юридичну силу. Слідчий повинен мати у своєму розпорядженні достатні свідчення про факти або фактичні дані та докази, які вказують на вчинення кримінального правопорушення певною особою. Слідчий складає повідомлення про підозру та вказує конкретні обставини вчинення правопорушення та надає його кримінальну кваліфікацію.

Аналіз пред'явлення обвинувачення законодавства західних країн свідчить, що процесуальну дану функцію виконує прокурор, який пред'являє обвинувачення. Обвинувачення пред'являється в присутності адвоката. Прокурор встановлює особу, якій

пред'являється обвинувачення, роз'яснює суть постанови, вручає копію даної постанови обвинуваченому та його захиснику. Після чого обвинувачений та захисник мають право спілкуватися по пред'явленому обвинуваченню і надають відповідь, яка записується у протокол допиту обвинуваченого. Якщо в ході допиту виникли нові обставини злочину, то прокурор має можливість скласти нову постанову та перепред'явити постанову, вказавши нові обставини. З одного боку, обвинувачення є процесуальним рішенням слідчого, а з іншого, є актом «обвинувачення», яке персоніфікує прокурор.

Висновок

Кримінальний закон по деяких складах злочинів за визначених умов звільняє особу від кримінальної відповідальності. Це правило поширюється на хабародавця, стосовно якого мало місце вимагання хабара або який після давання хабара добровільно заявив про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо нього (ст. 369 КК України); на особу, яка добровільно здала вогнепальну зброю, бойові припаси або вибухові пристрої (ст. 263 КК України).

Нерідкі випадки, коли слідчий, з метою розкриття злочину і бажаючи мати свідка в справі про одержання хабара, пропонує хабародавцеві «добровільно» з'явитися з повинною в обмін на те, що він не буде притягнутий до кримінальної відповідальності. Така угода є протиправною і не спрямована на ефективну боротьбу з кримінальними правопорушеннями.

Правові норми, що не передбачають кримінально-процесуальні підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності повинні бути узгоджені з КПК України. У зв'язку з чим пропонується до ст. 284 КПК України віднести обставини, що виключають провадження по кримінальній справі відносно окремої категорії осіб, які співпрацюють з органами досудового слідства. Додати право відмови компетентного органу надати згоду на притягнення особи до кримінальної відповідальності і взяття її під варту.

АНОТАЦІЯ

Стаття розглядає наукові та теоретичні підходи щодо забезпечення гарантій учасників кримінального процесу органами досудового розслідування, слідчим, прокурором та слідчим суддею на стадії досудового розслідування. Визначаються процесуальні строки проведення досудового розслідування, прийняття процесуальних рішень щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час викриття кримінального правопорушення та підозрюваного. Надаються практичні пропозиції щодо залучення оперативних підрозділів, використання конфіденційного співробітника у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Надаються шляхи удосконалення, на підставі практики застосування методів ОРД у кримінальному про-

Література

1. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності. монографія. / О.М. Бандурка. – Харків: Золота миля. 2012. – 620с.
2. Баулін О.В. Провадження дізнання в Україні /О.В. Баулін, С.І. Лук'янець, С.М. Стахівський. - К. Нац. Академія внутр. справ України. 1999. - 121с.
3. Грошевой Ю.М. Нове у кримінальному законодавстві України / Ю.М. Грошевой, Т.М. Мірошніченко. – Х. Основа. 2002. – 110с.
4. Дубинський А.Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел /А.Я. Дубинський. - К. КВШ МВД СССР. 1987. – 135с.
5. Кожевников Г.К. Актуальные проблемы прокурорского надзора за исполнением законов органами дознания и пред-

SUMMARY

The article examines the scientific and theoretical approaches to guarantee participants of criminal proceedings by the pre-trial investigation, investigator, prosecutor and investigating judge in pre-trial investigation. Identify procedural timing of the preliminary investigation, the adoption of procedural decisions to conduct covert investigative (detective) actions during exposure of a criminal offense and a suspect. Provides practical proposals to involve operational units, the use of confidential employee in criminal proceedings under preliminary investigation. Cries ways of improvement, based on the practice of investigative methods in criminal proceedings.

варительного следствия / Г.К.Кожевников. сб. Актуальные проблемы совершенствования деятельности местных советов народных депутатов. – Х. Основа. 1990. – С. 172.

6. Лук'яничков Е.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія / Е.Д.Лук'яничков. – К. Національна академія внутрішніх справ. 2005. – 359с.

7. Розеблит С.Я. Дознание в РККА: монографія / С.Я.Розеблит. – Л. ЛГУ. 1942. – 56с.

8. Рішення № 3-рп / 2003 від 30 січня 2003 року Конституційного Суду України [електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03>

9. Слінько С.В. Теорія та практика реформування досудового розслідування: монографія /С.В. Слінько. – Х. Владимирова. 2011. – 280 с.

10. Юхно О.О. Теорія і практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ: монографія. /О.О. Юхно. – Одеса. Інтерпрінет. 2010. - 368с.